

Sanja Lazarević Radak*Institut za političke studije, Beograd*

sanjalazarevic7@gmail.com

**Tito i deca u političkom folkloru 1980. godine:
primer želja za ozdravljenjem**

Apstrakt: Od januara do maja 1980. godine, građani Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uputili su preko četiri stotine hiljada poruka kojima su Josipu Brozu Titu poželeti ozdravljenje. Više od jedne trećine ovog materijala čine poruke koje su Titu uputila deca uzrasta od pet do dvanaest godina. Uprkos nespornoj ulozi institucija u političkoj socijalizaciji dece, prividnoj jednoznačnosti teksta koji se kreće između forme oslobođenog, prisnog i ceremonijalnog govora, želje za Titovim ozdravljenjem („poruke, želje i zaveti”) mogu se posmatrati kao folklorni žanr. Rekonstrukcijom osnovnih motiva u ovim porukama (bolest kao borba između dobra i zla, dete kao iscelitelj, Tito kao čuvar,„bezbržnog detinjstva”) ukazuje se na njihove žanrovske odlike i folklornu prirodu.

Ključne reči: Josip Broz Tito, politička socijalizacija, žanr, folklor, poruka, politički mit

Uvod

Tokom januara 1980. godine zdravstveno stanje Josipa Broza Tita se pogoršalo. Poslednja četiri meseca života, Tito je proveo u bolnici, dok su stanovnici Jugoslavije pratili tok njegove bolesti iz različitih ideoloških i političkih pozicija. Uprkos sve češćim zaključcima da je doživotni predsednik, sve manje sposoban za vršenje vlasti te da partijsko rukovodstvo koje ga okružuje ima sve snažniji uticaj na njegove odluke, smrt jugoslovenskog predsednika na planu javnog diskursa dočekana je sa nevericom i tugom.

Od januara do maja 1980. godine napisano je i Titu poslato više od četiri stotine hiljada poruka koje su najčešće bile kolektivne, koje su potpisali zaposleni u fabrikama, kombinatima, preduzećima, poslate od strane organizacija i udruženja, pa je broj građana koji je Titu poželeo ozdravljenje, ili, kako to formulišu urednici ovih izdanja, dao,„zavet da će čuvati tekovine jugoslovenskog socijalizma”, višestruko veći (Burzan, Mojsov et. al., 1981) Tri toma u kojima su prikupljene,„najlepše” poruke, organizovana su i objedinjena po autorstvu – podeljena su na one koje su napisali,„građani Jugoslavije” i na one čiji su autori deca. Zasnovan na teško saznatljivim, verovatno proizvoljnim i subjektivnim

kriterijumima urednika, uzorak u knjizi, „Titu, poruke, želje, zaveti – deca Jugoslavije”, obuhvata nešto više od šest stotina poruka i stihova koji tematizuju projekcije u budućnost jugoslovenskog socijalizma.

Od okončanja Drugog svetskog rata i izgradnje najpre, Federativne Narodne Republike Jugoslavije, a potom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, deca su, u školskom sistemu i izvanškolskim aktivnostima, vaspitavana u duhu nove ideološke matrice. Primeri preplitanja ideološkog i političkog sa vaspitnim i obrazovnim sadržajima, brojni su i teško ih je obuhvatiti jedinstvenim istraživanjem. Od učenja prvih slova, preko geografije, koja rano postaje geosimbolika zemlje između Istoka i Zapada, istorije, u kojoj centralno mesto zauzima narodnooslobodilačka borba, muzičke i likovne kulture, koje zahtevaju učenje partizanskih pesama, vizuelizaciju i teatralizaciju borbe, nije bilo jednostavno iznaći element kulture koji nije prožet političkim. Dokolica deteta jednako je politizovana i programski organizovana kroz „dobrovoljno” čitanje pionirskih časopisa kakvi su bili *Zmaj*, *Kekec*, *Zeka*, *Pionir*, *Tik-tak* ili čitanje literature koja na prihvatljive načine tematizuje univerzalne teme poput borbe između dobra i zla, pobede fizički slabijeg nad jačim, iznalaženja alternativnih ali ideologiji odanih rešenja, ili pak, glorifikovanje žrtava u situacijama kada su one neizbežne (Lazarević-Radak 2020, 91–105). U tom kontekstu, kaubojski i Indijanci, Tarzan, Betmen, Supermen, Robin Hud, Petar Pan, Miki Maus, Paja Patak i Alan Ford, naizgled bezazleno i u demokratskom duhu koji je slavio vrednosti kako socijalizma, tako liberalnog kapitalizma, upotpunjuju svakodnevicu jugoslovenske dece, tinejdžera i adolescenata (Vučetić 2011, 185–204). Materijalni i nematerijalni proizvodi koji su dolazili iz kapitalističkih zemalja poput SAD, Velike Britanije, Francuske i drugih, pratili su dete i adolescenta na putu ka odraslosti, ostajući prisutni u muzici, književnosti, erotskim magazinima, modnim časopisima i prkoseći zatvorenosti Istočnog bloka. Naizgled jedinstveni imidž jugoslovenskog socijalizma tako je činilo mnoštvo junaka – od nacionalnih i epskih, do Diznijevih, a njihovo ukrštanje i nesmetano kretanje prostorom kulture rezultovalo je svojevrsnom hibridizacijom socijalizma koji objedinjuje dijasporičnost sa bratstvom, jednakost sa tolerancijom, diskurs o pograničju i težnju za praćenjem globalnih kulturnih trendova. Uprkos nadimcima „meki komunizam” i „plišana diktatura”, jugoslovenski socijalizam je od samih početaka, već četrdesetih i pedesetih godina dvadesetog veka, insistirao na rigidnom i programskom vaspitavanju dece, uvodeći polarizujuće diskurse o slobodi i ropstvu, prijateljima i neprijateljima, hrabrosti i kukavičluku, izdaji i odanosti. Ovakva slika sveta nameće se već u pionirsko doba kada se svako školsko dete obavezuje na učenje i polaganje zakletve te postajanje pioninom (Duda 2016, 125). Takozvana štafeta mladosti, kojom je kulminirala proslava Brozovog rođendana 25. maja, zahtevala je višemesečne pripreme, a samo odabrani omladinci, koji bi pokazali najviši nivo fizičke, ideološko-političke, ali i

emocionalne spremnosti, mogli su slavljenu uručiti, za tu priliku specijalno izrađeni, simbol ljubavi, odanosti, slobode i zahvalnosti. Izražavanje ljubavi, akcentovanje izgradnje fabrika i magistrala, mobilisanje mesta sećanja i simboličkih geografija, podržavalo je komunikaciju posredstvom koje su se povezivali pojedinci, narodi i narodnosti, učesnici u sletu i posmatrači ceremonije (Grigorov 2008, 105–135).

Iako je reč o nedvosmislenoj indoktrinaciji koja otpočinje u najranijem uzrastu deteta, nema vidljivog i jedinstvenog institucionalnog okvira koji bi se mogao smatrati neposrednim izvorom poruka za Titovo ozdravljenje. Izuzimajući podsticaje koje su deca imala u školi i u porodici, pretpostavka od koje polazim u ovom prilogu tiče se interakcije između procesa socijalizacije i uspostavljanja dečije političke kulture kao rezultata ukrštanja uticaja institucija, medijskog sadržaja i mehanizama koji pokreću političku imaginaciju (Korać 1992, 9). Želje i poruke za ozdravljenjem deo su folklora ukoliko nije reč o visokoformalizovanim porukama koje razmenjuju državnici, a davanje zaveta jedno je od opštih folklornih mesta koje danas eksploatiše popularna kultura (Bendix 1997, 9).

Granice između detinjstva i odraslosti izložene su preformulacijama karakterističnim za postmodernu stanje, a slično važi i za folklor s obzirom na to da se dosadašnje predstave o autentičnosti i tradicionalnosti susreću sa formama kojih nema u ranijim klasifikacijama onoga što čini folklor ili je predmet folklorističkih studija (Dženkins 2004, 96–109).

Iako je broj društava i političkih sistema koji su kao opšte mesto upotrebljavali diskurs o mladosti i ugrađivali detinjstvo u svoje velike narative neiscrpan, jugoslovenski socijalizam je proizvodio snažne reprezentacije koje govore u prilog prisnosti politike, ideologije i deteta, bilo da je reč o referisanju na prošle događaje (Drugi svetski rat i delovanje SKOJ) ili konstruisanje deteta kao nosioca „bolje budućnosti”. Razvijajući naročit odnos sa detetom, jugoslovenski socijalizam koristio je elemente kulture mira, postojeće folklorne modele, univerzalne teme o borbi dobra i zla te od njih neodvojive hiperbolizacije koje se graniče sa simboličkim, natprirodnim i čudesnim. S druge strane, deca su učestvovala u održavanju jugoslovenskog političkog folklora, iskazujući visok stepen spontanosti i kreativnosti.

Teorijsko-metodološki okvir: odrasli i deca – konstrukti u političkom svetu

Analitičari i istraživači dečije psihologije, među kojima se izdvaja Robert Kols (Robert Coles), ukazuju na kognitivni kapacitet deteta za razumevanje političkih institucija (Coles 2000, 16). Politički svet dece, koji se danas u kritičkom tonu imenuje rezultatom indoktrinacije, nije nastao u okvirima specifično

dečjih aktivnosti i igara, već je preuzet od odraslih i preveden u deci bliske termine (Hirschfeld 2002, 611–622). Kolsov argument, zasnovan kako na više-decenijskim empirijskim istraživanjima, tako i na razgovorima koje je vodio sa više stotina devojčica i dečaka uzrasta od pet do dvanaest godina, oponira romantičarskoj slici deteta u skladu s kojom ono živi u vlastitom svetu, bezbedno i zaštićeno od saznanja o ratovima, predsedničkim izborima i neravnopravno distribuiranoj moći u svetu (Coles 2000, 55).

Kao aspekt specifično dečije kulture, folklor se iz ugla klasičnih teorija smatra proizvedenim, konzumiranim i prenošenim u ograničenim okvirima dečijeg društva ili pak rezultatom interakcije između „odraslog” i „deteta” koja podrazumeva nameru prvog da, upotrebom sadržaja bliskih igri, socijalizuje dete (Friel 1994, 3–52). Savremene teorije detinjstva granicu između „deteta” i „odraslog” predstavljaju kao ambivalentnu i poroznu, te, napuštajući shvatanja razvojne paradigme, ukazuju na različite „upotrebe” i poimanja detinjstva. S obzirom na to da su studije folklor interdisciplinarno polje koje se zasniva na kroskulturalnim komparativnim sistemima, njegove definicije izložene su dinamici, fluidne su i podložne čestim promenama (Grider 1999, 3–11). U skladu sa ovom dinamikom, Opi i Opi (Opie i Opie), pokazuju da folklor odlikuje stalni rast, širenje, upotreba novih formi, preuzimanje novih sadržaja diktiranih u medijima i određenih specifičnostima pojedinih društava, kao i neprekidna adaptacija na nove okolnosti (Gazin-Schwartz, Holtorf 1999, 1–23). U ovako shvaćenu građu uključeni su spomenari, pesmarice i leksikoni, dečija prerada, parodija, umetnički folklor, a predmet istraživanja savremenih folklorista sve češće čine blogovi, forumi, fejsbuk postovi, mimovi i, opšteuzev, internet sadržaj (Sikimić 2013, 269–281). Stoga, folklor obuhvata one aspekte kulture koji se ispoljavaju u nezvaničnom i svakodnevnom, oblikujući neinstitucionalno znanje o zajednici koje se iskazuje kreativno – putem reči, muzike, običaja, performativne umetnosti i koje dopušta interaktivni, dinamički proces komunikacije, kreiranja i prenošenja znanja (Sims 2005, 9).

Iako zvuči kao oksimoron, sintagma „politički folklor” sugeriše da deca žive političke živote uporedo sa odraslima, susrećući se sa istim ili sličnim ideološkim komponentama i bliskim predstavama (Zipes 1997, 72). Politički folklor, koji se u svakodnevnom diskursu koristi mahom kako bi označio nezvanične aspekte političkog života, rezultat je hibridizacije i preplitanja reprezentacija koje su preuzete iz socijalnog, istorijskog ili geosimboličkog konteksta, a koji koriste grupu stereotipa radi kreiranja određenih značenja, identifikovanih i konzumiranih u smislu verbalne ili neverbalne „istine” (Sherman, Koven 2007, 10–30). Iako se politika tradicionalno smatra sferom kulture odraslih, interesovanje deteta za politički život kreće se između ličnog afiniteta koji se može uporediti se zanimanjima za druge oblasti i šireg socijalnog okruženja – škole, porodice, države i neposrednih iskustava, istih ili bliskih onima koji u ranom detinjstvu

formiraju stereotipe i predrasude (Greenstein 1969). Zvanično uključeno u politički život, jugoslovensko dete već u sedmoj godini, kada postaje pionir, manifestno reprodukuje i modifikuje političke sadržaje, ispoljavajući visoke etičke i složene političke standarde. Već naučeno, dovodi se u vezu sa novim kognitivnim sadržajima da bi, najzad, kako primećuju Robert Kols i Džek Zips (Jack Zips), predsednici, premijeri i ministri postali deo političkog sveta deteta, odatle nastavljaju svoj relativno autonomni život usklađen s dečijom psihologijom, kulturom i percepcijom (Coles 2000, 12). U skladu sa principima koji vladaju dečijom političkom imaginacijom, oni otpočinju svoj život zavisni od mesta koje bi mogli zauzeti u pričama, bajkama, basnama, uključujući dramaturgiju, defabularizaciju i identifikaciju sa herojima (Zips 1997, 9). U jugoslovenskom kontekstu, ovaj politički svet uključivao je igre u kojima su deca oponašala partizane, delila se na prijateljske i neprijateljske vojske, usmeno prenosila narrative odraslih, modifikujući ih u skladu s vlastitim predstavama i potrebama, a docnije, pred raspad SFRJ, 1990-ih godina proširila se i obuhvatila nadimke, ironizacije i šale na račun medijskog sadržaja vezanog za Drugi svetski rat, izgradnju i funkcionisanje socijalističke države.

Sociokulturnoj teoriji učenja i razvoja danas je imanentan pristup dobrobiti deteta koji se metaforički predstavlja slikom bazena i smatra se spoljašnjim okvirom koji odrasli kreiraju za dete (Pavlović Breneselović 2014, 1–15). Izgrađen na tročlanoj osnovi – psihološkoj, pedagoškoj i didaktičkoj, ovaj okvir podrazumeva sagledavanje deteta iz ugla odraslog i uključuje zdravstveno stanje, dostupnost obrazovanja, otpornost na stres, aktivnu ulogu u kreiranju vlastite dobrobiti, razvijanje i korišćenje resursa, te ostaje kulturno i socijalno zasnovani konstrukt (Pavlović Breneselović 2014, 1–15). U skladu sa ovom paradigmom, blagostanje deteta podrazumeva samopotvrđivanje, samopoštovanje, identitet, empatiju, simpatiju, autonomiju, sposobnost postavljanja ciljeva, održavanje pozitivnih odnosa sa vršnjacima i porodicom, osećanje kompetencije i kontrole, osećanje zadovoljstva i sreće. Reč je o shvatanju dobrobiti kao interaktivnog i kontekstualnog procesa koji omogućuje zdravo i uspešno individualno funkcionisanje u datom istorijskom i kulturnom kontekstu (Pavlović Breneselović 2014, 1–15). Dinamičnost i kontekstualnost koncepta dobrobiti deteta ukazuju na uslovljenost dobrobiti kulturom i trenutnim zahtevima društva. Kako je i samo detinjstvo konstrukt, dobrobit deteta tumači se u skladu sa aktuelnim kulturnim, ideološkim i političkim trendovima. Subjektivna dobrobit („biti dobro“), psihološka dobrobit („funkcionisati dobro“) ili socijalna dobrobit – zasnovane na osećanjima vitalnosti i zadovoljstva, usmerene na ispoljavanje ljudskih potencijala, ukorenjene u interpersonalnom funkcionisanju – zavisne su od socijalnih i kulturnih okolnosti, te relativizuju problematizaciju, „indoktrinacije“ i „manipulacije“. Jugoslovenski socijalizam i dete jugoslovenskog socijalizma moraju se posmatrati u datom hronološkom kontekstu kakav je dvadeseti vek, ali i u skladu sa „duhom vremena“ i kulturom koja mu pripada.

Socijalizacija i politička imaginacija

Bilo da se detinjstvu pristupa u kategorijama razvoja ili mu se prilazi kao konstrukt koji legitimizuje marginalizaciju, opresiju i ekskluziju, dete je politički subjekt. Kako ni u jednom društvu vlast nije sasvim desakralizovana i kako je asimetrija u okviru društvenih odnosa legitimizovana u simboličkom jeziku, neophodne su predstave recipročnosti, obrazloženja istorije i aktuelnog stanja (Hooghe 2004, 331–341). Stoga, instrumenti političke socijalizacije, u skladu sa kojima se formiraju orijentacije i regulišu političko ponašanje, nude rešenja operišući opštim mestima, stereotipima i arhetipskim slikama (Balandije 1997, 60).

Deca i folklor sreću se u još jednoj značajnoj tački, koja se oslanja na Gramšijevo shvatanje narodne kulture (Anderson 2006, 54). Naime, *folk* čine instrumentalizovani i subalterni slojevi, sociološki subjekti određeni pozicijom u kojoj se nalaze u odnosu na ostatak društva, odakle kreiraju kulturni odgovor na elementarne ljudske potrebe (Mugnaini 2016, 32–39). Čineći to na kreativan način, oni preuzimaju i modifikuju sadržaje (reprezentacije, diskurse) i prilagođavaju ih svojim uslovima (Tucker 2008, 17). Poput subalteriteta o kojem govori Gramši, deca preuzimaju i koriste nametnute kulturne (političke) sadržaje i na njihovim osnovama kreiraju prilagođene elemente političke kulture (Sutton-Smith 1980. 159–69).

Želje za ozdravljenjem kao žanr

Kao tekstovi sačinjeni od političkih uverenja, legendi i priča, zabeleženih sa ciljem da funkcionišu kao obećanje i podsetnik na poželjne modele političkog ponašanja, poruke za ozdravljenje imaju bogat folklorni potencijal (Yann & Cahuc 2010, 2060–2092). Jedinstvo unutar njihove raznolikosti primećuju i urednici tog izdanja: „Knjiga pisana telegramima, pismima, dopisnicama, razglednicama, a sve na jedno ime: Titovo. Pa, lekarski recepti, saveti, lekovito gorobilje, amajlije“ (9–10).

Želja za ozdravljenjem je – poput tekstova sa sličnom funkcijom, kakvi su, recimo, čestitke ali i poruke u leksikonima i spomenarima – dvostruka, formalizovana, ali relativno slobodna forma. Pošiljalac iskazuje manifestno lične emocije, sećanja, referiše na događaj ili vrši poređenje. Njegova poruka je kolektivna jer nastaje kao rezultat interakcije sa širim društvom (socijalizacije, raznolikih motiva iz narativa, medijskog sadržaja razvijenog u igri ili drugoj interakciji sa vršnjacima i odraslima) (Bahtin 1995, 86). Ponovljeni broj pojedinačnih tekstova koji su subjekti promene, kreativna aktivnost naratora, participacija primaoca u događaju u koji je smeštena folklorna aktivnost, omogućavaju da se žanr prepozna kao model komunikacije u kojoj glavnu ulogu imaju namere performerata/naratora (Hayduk Nijakowska 2015, 161–173). Uzimajući

u obzir brisanje žanrovskih granica, ukidanje granica između fikcije i stvarnosti, intertekstualnost i citiranje prošlosti, želje za ozdravljenjem mogu se čitati kao svojevrsni palimpsest (Stojanović 2009, 150). Poruke su sačinjene od razmena, podstaknute instrumentima složenih transmisija i varijacija, određuje ih sposobnost kreativnog procesa, jednostavnost, predvidljivost, učestalost pojavljivanja na sličnim mestima u slično vreme, ekspresivnost i brzina transmisije (Escarpit 1970, 9). On obuhvata institucionalno znanje, ideološke aspekte i arhaične elemente koji, pak, uvek iznova pamte i reprodukuju svoju istoriju (Car-Mihec 1993, 71–81).

„Bolest svih nas“: javno i privatno telo

Telo državnika, bar na nivou diskursa, retko je u potpunosti privatno, ono se izjednačava sa državom, dok zdravlje ili bolest figuriraju kao oznake stanja u kojima su institucije kolektiva (Sontag 1978). U trenucima kada funkcioniše kao prividno privatna bolest, ona otkriva na koji način se državnik odnosi prema svom telu, da li, i pod kojim uslovima, ulazi u interakciju sa medicinskim osobljem, porodicom, najbližim saradnicima, iznova otvarajući simbolički prostor u koji je moguće projektovati predstave moći (Post, Robins 1993, 268). Repräsentacija borbe između dobra i zla omogućava prepoznavanje bolesti kao oblika rata, bolesti kao neprijatelja i procesa ozdravljenja kao dobijanja bitke i nije uslovljena specifičnostima dečije percepcije bolesti (Piko, Bak 2006, 643–653). Uprkos tome što je upotreba metafore pobede široko rasprostranjena i nije rezervisana za lidera/javnu ličnost, u datom kontekstu dobija specifičnosti. Jedinstvo tela, države, identifikacija sa fizičkom patnjom, pak, prisutni su u „zavetima” koje šalju deca i mahom izostaju kod „odraslih”:

„Kad je tebe boljelo, boljelo je i mene“ (65); „Tvoji bolovi odjekuju u svima nama“ (50); „Druže Tito, bojim se. Osjećam kao da sam i sama bolesna“ (234); „Svaki od nas je deo Vas i svi ti želimo ozdravljenje!“ (165); „Vaše zdravlje je zdravlje sve dece, vaše zdravlje je zdravlje naše domovine!“ (161); „Tvoja rana nas je do neba zaboela“ (41)

Borba između dobra – Tita i zla – bolesti, pokreće već prisutne predstave o borbi protiv okupatora, o borbi za slobodu i nezavisnost. Tako shvaćeno, Titovo telo zarobljeno je bolešću, te su Jugoslavija i njeni građani jednako neslobodni. Zadatak koji se nameće Titu jeste reverzibilan. U liminalnom trenutku, on iznova prolazi kroz borbu za pobjedu „svetla“ nad „tamom“, što se jasnije očitava u reprezentaciji Tita kao solarnog junaka. Predstave o junaku koji vodi poslednju bitku po brojnosti prevazilaze dečije poruke koje imaju integrativnu funkciju i u kojima se prepoznaje jedinstvo Titovog fizičkog, emocionalnog i političkog tela i jedinstvo Jugoslavije i svih građana:

„Voljeni naš družo Tito, želimo ti da junački podneseš bolest, da budeš jači od svih bolesti i svih sila na svijetu“ (104); „Dragi Tito, budi hrabar, izdržljiv, budi vječno div koga nosimo u svojim srcima“ (185); „Dragi družo Tito, herojski se bori i pobeđi“ (174); „Pobeđivao si u mnogim borbama, bio ranjen na Sutjesci. Ranu si preboleo, prebolećeš i ovu bolest“ (217); „Dragi naš, voljeni družo Tito, uvijek si pobeđivao. Molimo Te, pobeđi i ovaj put i ozdravi“ (77); „Iako ovdje svašta pričaju, mi se ne bojimo jer znamo da je Jugoslavija, i ti sa njom, izašla iz mnogobrojnih bitaka kao pobjednik i da će uvek čuvati svoju krvlju izborenu nezavisnost“ (64); „S nestrpljenjem očekujemo ishod borbe koju vodiš i želimo da iz nje izađeš kao pobjednik!“ (226)

Kao potencijalni ishod bitke i potencijalni dokaz o neuništivosti jugoslovenske ideje, njegovo ozdravljenje može biti i čudesno kao u želji, „Iskreno te, mili Tito, volim. Ozdravi i vječno živi“ (125), ali i rezultat prisustva čudesnog u čitavoj njegovoj herojskoj biografiji.

Dete – novi heroj u potrazi za lekom

Arhaični slojevi na koje ukazuje Bahtin promišljajući žanr, uočavaju se u obrascima, u jasnim i prepoznatljivim simbolima, s aluzijama na već poznato i naučeno. Želje za ozdravljenjem sreću se u formi deseterca ili dvanaesterca, sa sadržajem i strukturom koja nalikuje već naučenom i već prisutnom u obrazovnom aparatu, dopuštajući da dete uđe u interakciju s Titom/odraslim:

Da imam krila...
 Da imam, majko, ptice krila,
 Svakog bih dana u Ljubljani bila,
 Bolesnog bih Tita posjetila.
 Pčelicu bih zlatnu zamolila
 Da mi dade kaplju meda
 Jer u medu lijeka ima
 Titu bih ga odnijela
 Pa bih Tita izliječila
 Da imam, majko, ptice krila (81)

Pozicija deteta u ovoj poruci je dvostruka. Bliska veza između pripovedanja i lečenja na koju se nailazi u bajkama sugerise da je jedna od funkcija ovakvih i sličnih formi prevencija disbalansa u društvenom okruženju, kao i fizičko i mentalno lečenje u smislu prevazilaženja bolesti i trauma (Bettelheim 1975, 123). O tome svedoče institucionalizovane prakse pripovedanja u brojnim društvima širom sveta, šamanistička praksa, u dvadesetom veku većem delu Okcidenta poznate zen i sufističke priče i velikom broju dece i odraslih poznata praksa čitanja bajki, priča i legendi. Docnije, dinamska i analitička psihologija otkrivaju koncept isceljujućih narativa (narativne medicine), dok medicinski antropolozi

ukazuju na medicinsko, „delovanje“ profesionalnog, popularnog, „isceljujućeg“ i folklornog sektora u evropskim društvima (Gaijarro 2000 30, 102) Poslednji uključuje „narativnu medicinu“ kao interakciju između pacijenta i subjekta koji je uspešno prošao kroz proces lečenja. Gareth Vilijams (Gareth Williams) skovao je sintagmu narativna rekonstrukcija u kontekstu istraživanja narativa o bolestima. Njen cilj može biti rekonstituisanje napuklina između pojedinca, društva, sveta, selfa. Ona uključuje različite forme narativa u okviru kojih pojedinac ili njegovi bližnji na nivou narativa iznova predstavljaju i na taj način, pripovedanjem, rečima ili simbolima, leče obolelog (Shimazono 2005). U ovom kontekstu, iskazivanje želje za ozdravljenjem usmereno je na lečenje disbalansa između Titovog tela, Jugoslavije, njenih građana i dece. Dar Titu koji će omogućiti lečenje može biti metafizičke prirode:

Kad bih zlato celog sveta
U dar jedan svila,
Taj bih darak Tebi dala (216)

U drugom slučaju, reč je o podvigu koji nalikuje drugim, sličnim podvizima: „Ako je potrebno za Tebe ćemo preći sto gora i preplivati dvesta mora!” (128)

Kada funkcioniše kao uteha s integrativnom funkcijom, izvor sličnosti postaju narativi koji sadrže bliske i slične događaje. Isceljujuće i utešno smešteno je u narativ koji otkriva da su se naratoru i primaocu dogodile slične situacije. Ovako nastaje simboličko i tekstualno jedinstvo između pošiljaoca i primaoca narativa. Proces narativne artikulacije udaljuje naratora od vlastitog, izvornog iskustva i stvara semantičku vezu s drugim tekstom. Prenošenjem događaja, narator zapravo traži utehu od primaoca, čime se proizvodi svojevrsna razmena narativa i emocija. Narator u tekst može uvesti i treće lice koje, posredstvom zajedničke emocionalne, fizičke i institucionalne veze, funkcioniše kao medijator između Tita i deteta. Ovim narativima se takođe može pripisati isceljujuća uloga. Koristeći bolest kao motiv, dete destabilizuje granicu između odraslosti i detinjstva, pripovedajući o zdravstvenom stanju kao kolektivnom (Shimazono 2005).

„Znaj da nisi sam bolestan, bolesna sam, takođe i ja“ (148); „Čuo sam da si bolestan. I ja sam bolestan, samo ne jako“ (48); „Moja sestra je takođe bolesna i mora još dugo da se liječi“ (53); „Voljeni moj družo Tito, i ja sam se razboleo, ali znam da ću ozdraviti“ (40); „Ti si bolestan, a bolesna je i moja baka“ (132); „I ja sam povredio nogu, želeo bih da izađeš iz bolnice pre mene“ (56); „I ja sam bila u bolnici prošle godine. Ozdravila sam!“ (66)

Treća mogućnost jeste žrtva koja radikalizuje odnos deteta prema Titu, predstavljajući ga u formi davanja sebe zarad Tita – države – kolektiva i potencijalno ostaje u vezi sa reprezentacijama o Drugom svetskom ratu, herojstvu, žrtvovanju mladosti, gde je bila jedno od opštih mesta: „Sunce bih skinula sa neba, skrunila zvezde da okite njega. Godine svoje bih mu dala, samo da bude

s nama“ (88); „Ako bi ikako bilo moguće, mi bismo Ti rado podarili deo naših mladalačkih godina, samo da nam ozdraviš brzo i dugo živiš“ (95). U ovaj kontekst uključuju se i elementi folklor iz narodnooslobodilačke borbe, neizostavne asocijacije na snagu i vitalnost prisutne u jugoslovenskoj partizanskoj mitologiji (Perica, Velikonja 2012, 41); „Cvetaj nam cvete crveni! I dalje nam sijaj jarko sunce!“ (88).

Najzad, poslednja mogućnost ostaje neposredno u vezi sa mitskim, fantastičnim i uvodi reprezentaciju deteta kao heroja koji kreće na herojsko putovanje u potrazi za lekom. Ova potraga za lekom podrazumeva kako isceljenje samog Tita, tako i Jugoslavije te svih njenih građana. Reč je o razrešenju liminalne situacije koje je potencijalno moguće u slučaju da se uključi dete sa svim atributima koji mu se pripisuju u jugoslovenskom društvu. Kolebajući se između romantičarske predstave čistote, neiskvarenosti i prosvetiteljski shvaćenog učenja, dete na sebe preuzima ulogu donosioca mira, inače uloge u kojoj je dominirao Tito. Ovakve reprezentacije uključuju kako elemente omnipotencije deteta, tako referiranje na opšte, stereotipne modele nalaženja isceljujućeg objekta. Simbolika bilja koje se ovde dovodi u vezu sa izlečenjem, sa zdravljem i dugovečnošću, najčešće se oslanja na vezu između narodne medicine i tela. Bilje se u različitim folklornim formama o narodnoj medicini registruje obrednim manifestacijama, magijskim tekstovima, u etiološkim i demonološkim predanjima, te postaje deo dečijeg razumevanja političkog sveta (Popović Nikolić 2017, 279–293).

„Da znam da postoji, makar na kraju svijeta, cvijet koji liječi sve rane, ubrala bih ga, družu Tito, za Vas da nam ozdravite što pre, da ni u snu više ne strahujemo“ (233)

Jednako su zastupljeni postupci kojima dete, upotrebom motiva iz živog sveta, najčešće cveća, smešta sebe u „Titov svet“, približavajući se tako njegovom sjaju, herojstvu, autoritetu i figurirajući kao lek po sebi:

„Da sam ljubičica
Najlepše bih mirisala u Titovoj bašti.
Da sam ptica
Najlepšu bih pesmu pevala
Oko Titove kuće“ (82)

Bilje koje se tradicionalno smatra „lekom za sve“, takođe se uključuje u želje: „Želim ti da budeš zdav kao dren!“ (80).

Bilo da sadrže element čudesnog ili su na druge načine usmerene na identifikaciju i preobražavanje naratora u primaoca, na način na koji će pošiljalac, primalac i društvo postati jedno, reč je o postupku kojim se potvrđuje uspostavljeni red, daje zavet/obećanje da će poredak biti poštovan i obavezuje na dalju reprodukciju postojećeg poretka.

Heroj

Zamišljanje Titove herojske biografije otpočinje neposredno nakon Drugog svetskog rata kroz narative o skromnom, inteligentnom i hrabrom detetu. „Knjiga o Titu“, autora France Bevka, jedan je od paradigmatičnih primera u nastanku ovakvog uzora, a dečiji časopisi donose priče o herojskim podvizima, neustrašivosti jugoslovenskog heroja i razbijaju dotadašnje relativno statične predstave radnika-heroja. Prijemčiv za konzumente uzrasta od šest do deset godina, Titov herojski lik predstavlja se deci kao tragač za alternativnim rešenjima i simbol otpora naizgled slabijih u odnosu na „jače“, dobro poznat iz Ezopovih basni (Lazarević Radak 2020, 199–220). U drugoj formi, jednako zastupljenoj u dečijim časopisima i književnosti za decu, kakva je „Knjiga o Titu“, on je izrazito samostalan, donekle svojeglav, i lider u neposrednom vršnjačkom okruženju. Kombinujući oba skupa osobina, Titov lik se kreće između herojskog i triksterskog i postaje kako ambivalentan, tako i prilagodljiv tekstovima za decu. Iako je reč o biografiji koju pišu odrasli, dete ima mogućnost uključivanja vlastite imaginacije te nadogradnje Titove ličnosti poznatim elementima svojstvenim dečijoj kulturi. U studiji, „Vile u Folkloru“ D. Ešliman (D.L. Ashliman) primećuje da decu uzrasta od pet do četrnaest godina neobično privlači glamur te u ovome prepoznaje razloge interesovanja za priče o vilama (Ashliman 2006, 4). Deca se vezuju za karaktere čija je odeća privlačnih i dobro usklađenih boja, bogato opremljenih uniformi svetlih boja, što se u skladu sa percepcijom i kognitivnim kapacitetima deteta prepoznaje kao oznaka „dobra“ (Ashliman 2006, 6). Herojski narativ, predstava o apsolutnom pobedniku i predstavniku Dobra na zemlji, ojačana je diskursima o zaštitništvu, dobronamernosti, vizuelno podržana predstavom elegancije, i u okvirima svog vremena – raskoši.

Već Lord Raglan ukazuje na osobine heroja u drami, ističući motiv odlaska kod rođaka u ranom detinjstvu, otiskivanje na put, pobjedu nad predstavnicima sila zla (zmaj, divlja zver, drugi kralj/vladar), propisivanje novog zakona (Raglan 2013, 61). Džozef Kembel (Joseph Campbell) prepoznaje herojski put kao monomit koji uključuje avanturu, krizu i transformaciju, dok psiholozi primećuju da je crtež sunca jedan od najranijih i gotovo univerzalnih (Campbell 2016, 33): „U sunčevom sistemu postoji samo jedno Sunce, i na Zemlji, našoj planeti, ima jedno Sunce. To sunce si Ti, družo Tito“ (99); „Ti si naše sunce! To sunce beskrajno greje!“ (123); „Tito, ti si osmeh sunca!“ (115); „Hteli bismo da velikim zlatnim slovima ispišemo na nebu želju da nam ozdraviš i da nam ona danju sija umesto Sunca, a noću svetli umesto Meseca“ (132); „Sunce sija naj-sjajnijom svetlošću. To sunce si ti, a zraci koji nas tako toplo miluju, to su tvoje ruke“ (218); „Vi ste naše Sunce, prelepo i beskrajno“ (152).

„Može li cvet bez sunca?
Može li zemlja bez vode?”

Možemo li mi, voljeni Tito, bez tebe? (235)
 Ti si naše sunce!,
 Obasjao si ceo svet!,
 Sunce nas greje, Ti nas greješ!,
 Tvoji zraci ljubavi osvetljavaju naš put!!“ (91)

U svojoj studiji, „Politički mitovi i mitologije“, Raul Žirarde (Raoul Girardet), primećuje da mitska stvarnost svoju koherentnost stiče na osnovu pravila po kojima se strukturise (Žirarde 2000, 18). Način na koji se ona gradi i funkcioniše predstavljen je kao nizanje i kombinovanje pojedinih slika. Sastavni elementi mitskog jezika javljaju se u uvek istim sklopovima, trajno povezani u iste strukturne celine. Tako će se teme sudbinski predodređenog vođe uvek javljati u sprezi sa određenim simbolima, presecanjem okova, ubijanjem čudovišta/neprijatelja ali. što je značajnije, za njega će se uvek vezivati isti skup svetlih slika, među kojima su najčešće sunce i zlato, sjajni, jasni pogled (Žirarde 2000, 18):

„Moram da te vidim; da te vidim kako deci mašeš zlatnim rukama“ (218); „Rijeka si bistra iz koje izranja Sunce!“ (214); „Tito, sunce što sja!“ (152); „Ozdravi nam, dragi Tito, da nam svetlost traje!“ (206); „Vi ste moje sunce, moja planina, moja domovina!“ (181); „Ne dozvoli da se ugasi zrak Sunca“ (232); „Kao što je sunce potrebno celom svetu, tako je Tvoj osmeh potreban nama“ (152); „Živite za nas, da bismo mi živeli s Vama, suncem koje tako toplo greje našu domovinu“ (204); „Tito, volimo te kao što volimo sunce!“ (139).

Kao izvor svetlosti i topolote, Sunce se povezuje sa snagom, manifestujući se kao vrhovno božanstvo i dovodeći u vezu sa političkim autoritetom (O’Kone 2007, 118). Ovako shvaćeno, u manifestnoj formi ili korišćenjem simbola, Sunce je protagonist bajki koje se slušaju u detinjstvu. Tako je poznata veza između faraona, Sunca i vrhovnih božanstava, a docnije, još jedan oblik, jugoslovenskog i postjugoslovenskog folklor – šale na račun Josipa Broza Tita i njegovih putovanja – odrasli dovode u semantički i vrednosno negativno obojenu vezu između faraona i doživotnog predsednika. Isti motiv postaće tema brojnih novinskih tekstova kojima je Tito kritikovan kao rasipnik. Veza između božanstva i Sunca smatra se gotovo univerzalnom, uzimajući u obzir imena bogova Šamaša, Raa, Mitre, Apolona i simbola Sun Jusititiae, Sol Invictus ali i brojnih asocijacija na prvosvešteničku poziciju i maskulini princip (O’Kone 2007, 118). Istorija uspostavljanja vlasti pokazuje polaganje prava na poreklo od Sunca, uključujući kulture Inka, Japana, Kine, Egipta, ali i mnogo vekova kasnije, običaj legitimizovanja vlasti posredstvom ovog simbola koji otkriva ime Luja XIV, Kralja Sunca (Biderman 2004, 378). U brojnim društvima, od kojih je posebno značajna kultura Egipta (Horus, Ra, Ptah), Sunce se povezivalo sa ratništvom, a tokom noći, pretpostavljalo se da ono vodi bitku u podzemnom svetu (Garry & El-Shamy 2005, 7). Oličenje principa autoriteta je otac personifikovan u caru, kralju, Bogu i junaku (Kont 2006, 110).

Tito kao prijatelj

Opi i Opi smatraju da su heroji i imaginarni prijatelji neki od glavnih likova dečijeg folklora (Opie & Opie 1997). U okvirima reprezentacije o prijatelju deteta/dece, Tito se javlja kao lični prijatelj ili kao prijatelj sve dece sveta, kada dobija kosmološke i druge osobine čuvara reda, poretka, mira, borca koji omogućava održavanje poretka Dobra i bori se protiv Zla. Niz ostvarenja u institucionalnim okvirima i u popularnoj kulturi, koja dopuštaju zamišljanje Tita kao zaštitinika dece Jugoslavije i dece Trećeg sveta, podržana su kako narativima o njegovom detinjstvu koji prenose portret dečaka sa margine, tako i njegovim diplomatskim aktivnostima. Odnos Tita i dece bio je ispunjen prisnošću, što se ilustrovalo i potkrepljivalo brojnim pričama i fotografijama na kojima deca i jugoslovenski predsednik razmenjuju osmehe, zagrljaje i poljupce. Brojna takmičenja u vezi sa poznavanjem Titove biografije ili literarni sastavi koji su tematizovali njegov karakter, ulogu u borbi, ideološki i socijalni značaj, docnije su predstavljeni kao rezultat indoktrinacije ili svesne dečije manipulacije zarad odličnog uspeha ili drugih beneficija u školi i u porodici. O zamišljanju Tita u dečijim igrama danas se može nagađati ili se ovakvo istraživanje može osloniti na nepouzdanu istoriju sećanja.

Medijske ličnosti koje se u dečijoj imaginaciji transformišu u prijatelje ili se pak preuzimaju s obzirom na nametnute sadržaje, neophodni su za psihološki rast. U dečijem folkloru ili izvan njega, oni omogućavaju deci da ispune tri ključne psihološke potrebe koje se po teoriji samoodređenja svode na kompetenciju, iznalaženje psihološkog oslonca i autonomije (Opie & Opie 1997). Upadljiva prisnost, upotreba drugog lica jednine i neposredna komunikacija govore u prilog njihovom prijateljskom odnosu:

„Šaljem ti puno poljubaca. Želim ti da što pre ozdraviš“ (127); „Jedina želja mi je da ozdraviš i da te toplo zagrlim“ (165); „Šaljem ti poljupce po pahuljici snega. Neka ona sleti i šapne ti najslade reči – Volim te“ (55); „Da sam ptičica, pa da poletim...Ja ptičica nisam, ali sam želja i doći ću ti, da te pomilujem i šapnem ti: Volim te!“ (55); „Moje ti usne poljubac šalju!“ (177); „Željna sam da te pomilujem!“ (173); „Ozdravi za mene. Ja te mnogo volim!“ (123); „Kad sam Te videla u Dnevniku, sretnog, srce mi je htelo pući, bila sam neizmerno sretna“ (31); „Puno te volim, odavde do neba“ (39); „Evo nas, posle zimskog odmora, ponovo u školi. Pričamo o Tebi!“ (58); „Slušaj doktore i budi dobar!“ (64); „Puno te volim, odavde do neba“ (39).

Deca se osećaju adekvatno i kompetentno u trenucima kada preuzmu ulogu lidera, a upravo im konstruisanje prisnosti sa Titom obezbeđuje ovakav status. Imaginarni ili pak „pozajmljen“ iz realnosti, Tito postaje oslonac detetu (Walker 1995, 2). Njegova funkcija prepoznaje se u nizu aktivnosti. Postavljajući roditeljima zahteve kakav je, na primer, da obezbede nešto za prijatelja, zamišljajući prijatelja kao manje ili više kompetentnog, deca sebi obezbeđuju osećanje moći

i autonomije. Postajući prijatelj, bilo na ličnom planu ili postajući prijatelj sve dece sveta, dete preuzima deo njegove političke moći, njegovog statusa i postaje odrasli. Postajući odraslo, ono uključuje ominipotentni govor u kojem prevazilazi značaj samog Tita, te tako simbolički preuzima kontrolu nad sopstvenim okruženjem:

„Molim Konzilijum lekara da mi javi šta treba da učinim da bi ozdravio naš voljeni Tito“ (228);

„Slušaj doktore i budi dobar!“ (64);

„Dragi druže Tito, očeš da ozdraviš? Oću da ozdraviš!“ (224);

„Moj mili, evo, šaljem ti malo novca kojeg imam – da nešto kupiš i brzo se izlečiš!“ (213)

Antropolog Vilijam Korsaro (Willam Corsaro) zaključuje da se politički život deteta zasniva na potrebi da preuzme kontrolu nad vlastitim životom i potrebi da kontroliše druge (Corsaro 1985, 67–88). Identifikacije, dominacija i prepoznavanje političkih lidera ispoljavaju svoj performativni karakter kroz dečiju igru i kroz zamišljenu ravnopravnost sa odabranom ili nametnutom figurom. U ovu borbu za dominaciju ulažu se simbolička sredstva, a folkloristi primećuju da je borba za dominaciju jedan od ključnih pokretača dečije igre (Hurlston 2001, 3–9). Biti blizak vrhovnom autoritetu zapravo je oblik borbe za dominaciju u jugoslovenskom društvu koje, bar manifestno i u okvirima svojih instrumenata socijalizacije, daje primat poštovanju Drugog, jednakosti i ravnopravnosti.

U svojoj drugoj ulozi, čuvara sve dece sveta, reprezentacija Tita prevazilazi mitske i legendarne forme, postajući obuhvatna, nadilazeći svoje zemaljske okvire, poznata imena i sažimajući sve slične forme.

„Tito, ti si osmeh sunca,
Ti si cvet što cveta
Ti si ime radosti,
Ti si čuvar sveta“ (115)

Čuvajući svu decu sveta, on održava poredak, postajući tako zaštitnik ukupne dečije kulture:

„Ti si čuvar mira i sreće čovečanstva“ (228); „Ozdravi jer si potreban celom svetu“ (162); „Nemoj nas ostaviti. Bez Tebe čovečanstvo neće znati ljudski da živi“ (235); „Uvek sam se pitala, gde radi drug Tito? Posle sam sama sebi odgovorila, Ti druže Tito, radiš u fabrici mira!“ (109); „Ti si maršal Budućnosti!“ (16); „Sa Titom smo se vinuli do zvezda!“ (214); „Ti si čuvar sveta i nosilac mira i čuvar slobode!“ (115).

Umesto zaključka

Analiza poruka za ozdravljenjem, koje su Titu uputila deca 1980. godine, pokazuje dinamičnu prirodu folklornih formula u koje se politički sadržaji sa la-koćom uklapaju. U porukama za ozdravljenjem, Titovo telo shvaćeno je kao kolektivno, kao deo države i jedinstveno telo svih njenih građana, što je u skladu sa osnovnim ideološkim porukama sa kojima se jugoslovensko dete sretalo u najranijem dobu. Uloga deteta u isceljenju je aktivna jer se ono postavlja na mesto subjekta koje donosi niz kvaliteta asociiranih uz mladost – zdravlje, sposobnost regeneracije i snagu. Mogućnost da, ulaganjem ovih kvaliteta, dete isceli Titovu bolest, može se čitati kao potencijal kontrolisanja i upravljanja budućnošću te ulaganja u regeneraciju društva koje, budući jedinstveno sa doživnim predsednikom, stari poput njegovog tela.

Kao solarni junak, Tito ostaje poput drugih mitskih figura sa pozitivnom funkcijom u okvirima predstave borbe između Dobra i Zla. No, simbolička strana njegove moći se ovde ne iscrpljuje jer ga božanska pozicija solarnog heroja ne onemogućava u tome da ostane i najbolji, ili imaginarni prijatelj deteta. Insistiranje na njegovoj herojskoj poziciji, informisanje o njegovim biografijama, podvizima i sposobnostima ovde ostaju u međuzavisnosti, dopuštajući detetu kako identifikaciju sa Titom, tako i izgradnju kompetencije i vlastite slike adekvatnosti, približavanjem idealtipskom heroju.

Uprkos tome što je politička edukacija deteta do danas značajan socijalizacijski element u zemljama „prvog sveta“ gde se roditelji susreću sa savetima i preporukama za nagrađivanje političkih stavova kod dece, mesto deteta u jugoslovenskom socijalizmu ostaje otvoreno, uvek plodno tle za nova promišljanja o mitovima koji prethode formiranju i nestanku jugoslovenskog društva (Duda 2015, 15).

Poput drugih folklornih junaka i karaktera, Tito je na neko vreme nestao iz političke imaginacije (Haut 2006, 3–11). Odrastanje je donelo nova interesovanja, a promene u društvu nove uzore i nove modele političkog i ideološkog savršenstva. Prešavši, bar privremeno, na suprotnu simboličku stranu, Tito je izmešten u korpus junaka koji simbolizuju Zlo, donekle oponašajući motiv silaska u podzemni svet i Kembelovu strukturu junačkog mita u kojem se heroj, prognan, povlači iz društva da bi, najzad, iznova postao vladar odabranih. Tranzicija kao i drugi liminalni trenuci postavljaju nove zahteve pred tvorce i nosioce folkloru, dopuštajući ovog puta da čudesno i u odraslosti postane deo legitimnih poseda. Neispunjena očekivanja u novouspostavljenom društvenom kontekstu postjugoslovensko stanovništvo dovode pred novi izazov kada, u regresivnom stanju, otpočinje potraga za novim, starim junacima kakav je Tito.

Literatura

- Anderson, Graham. 2006. *Greek and Roman Folklore. A Handbook*. London: Greenwood Press.
- Ashliman, D.L. 2006. *A Fairy Lore*. London: Greenwood Publishing Group.
- Bahtin, Mihail. 1995. *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*. Novi Sad: Bratstvo i jedinstvo.
- Balandije, Žorž. 1997. *Politička antropologija*. Beograd: XX vek.
- Bendix, Regina. 1997. *In Search of Autenticity: The Formation of Folklore Studies*. London: The University of Wisconsin Press.
- Bettelheim, Bruno. 1975. *Značenje bajki*. Beograd: Jugoslavija, Prosveta.
- Biderman, Hans. 2004. *Rečnik simbola*. Plato: Beograd.
- Burzan, Nikola i Lazar Mojsov. 1980. *Titu. Poruke, želje, zaveti – deca Jugoslavije*. Beograd: Borba
- Campbell, Joseph. 2016. *The hero with a Thousand Faces*. Novato: New World Library.
- Car-Mihec, Adriana. 1993. „Manipejska tradicija i dramsko stvaralaštvo A. Strinberga“. *Fluminesia* 5(1–2):71–81.
- Coles, Robert. 2000. *The Political Life of Children*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Corsaro, William. 1985. *Friendship and Peer Culture in the Early Years*. New York: Norwood.
- Devitt, Ablex. M. 2005. „The Partisan Child: Developmental Provocation As a Model of Political Socialization“. *International Journal of Public Opinion* 18(1): 67–88. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edh079>
- Duda, Igor. 2015. *Danas kada postajem pionir: djetinjstvo ideologija jugoslavenskoga socijalizma*. Zagreb-Pula: Srednja Europa.
- Escarpit, Robert. 1970. *Sociologija književnosti*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Friel, Tara. 1994. „‘Once Upon a Time to Happily Ever After’: The Development of Children’s Narrative Skill“. *Children’s Folklore* 16(2): 3–52.
- Gaijarro, Santiago. 2000. „Healing Stories and Medical Anthropology: A Reading of Mark 10:46–52“. *Biblical Theology Bulletin. A Journal of Bible and Theology* 30(2): 102–112. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F014610790003000304>
- Garry, Jane & Hasan El-Shamy. 2005. *Archetypes and Motifs In Folklore and Literature*. London, New York: ME Sharpe, Armonk.
- Gazin-Schwartz Amy & Cornelius Holtorf. 1999. „‘As long as ever I’ve known it...’: On Folklore and Archaeology“, edited by Gazin-Schwartz Amy & Cornelius Holtorf, 1–23. London: Routledge.
- Greenstein, Fred. 1969. *Children and Politics*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Grider, Sylvia An. 1999. „Who are the Folklorists of Childhood“. In *Children’s Folklore. A Source Book*, edited by Brian Sutton-Smith, Jay Mechling, Thomas Johnson, Felicia Mc Mahon, 3–11. Utah State University Press
- Grigorov, Dimitar. 2008. „‘Računajte na nas.’: ‘Odlomak’ o Titovoj štafeti ili štafeti mladosti“. *Godišnjak za društvenu istoriju* 1(3): 105–136.
- Haut, Judith. 2006. „I Believe in Santa Claus, but I know he is not Real. The role in Ambivalence in Belief“. *Children’s Folklore Review* 1 3(2): 3–11.
- Hayduk Nijakowska, Janina. 2015. „Towards the New Folklore Genre Theory“. *Slovak Ethnology* 63(2): 161–173.

- Hirschfeld, Lawrence A. 2002. „Why don't Anthropologists Like Children?“. *American Anthropologist* 104(2): 611–622. DOI: 10.1525/aa.2002.104.2.611
- Hooghe, Marc. 2004. „Political Socialization and the Future of Politics“. *Acta Politica* 39(1): 331–341. DOI:10.1057/palgrave.ap.5500082
- Hurlston, Nicola. 2001. „Who's the Boss: A Study of Power Defining Folklore Among Children“. *Children's Folklore Review* 13(1): 3–9.
- Knežević, Zlatko. 2008. „Žanr van stega“. *Etnoantropološki problemi* 3 (1): 85–101. DOI:10.21301/eap.v3i1.4
- Kont, Fernan. 2016. *Larousse. Mitologije sveta*. Beograd: Dereta.
- Korać, Nada. 1992. *Vizuelni mediji i saznajni razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kris, Dženkins. 2004. „Postmoderno dete“. U *Sociologija detinjstva*, priredila Smiljka Tomanović, 96–109. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lazarević Radak, Sanja. 2020. „The Non-Aligned Child: The Magazine Zmaj and the Political Socialization in Socialist Federal Republic of Yugoslavia (1966–1971)“. In *Sociocultural Dimensions of Childhood*, edited by Petya Bankova & Michelle Janning, 91–106; Sofia: Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences.
- Lazarević Radak, Sanja. 2020. „Tito kao folklorni junak: mitopolitika tranzicije i konstruisanje političkog trikстера“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LXVII (1): 199–220. DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI2001199L>
- Mugnaini, Fabio. 2016. „The Haunted Discipline: On the Political Nature of Folklore and the Political Destiny of Its Study“. *NU* 53(1): 32–39. DOI: 10.15176/vol53no101
- O'Konel, Mark. 2007. *Ilustrovana enciklopedija znakova i simbola*. Beograd: JRJ.
- Opie, Iona & Peter Opie. 1987. *The Lore and Language of School Children*. New York: Oxford Paperbacks. New York: Oxford University Press.
- Pavlović Breneselović, Dragana. 2010. „Dobrobit deteta u programu naspram dobrobiti za dete“. *Nastava i vaspitanje* 59(2): 251–263.
- Perica, Vjekoslav i Mitja Velikonja. 2012. *Nebeska Jugoslavija*. Beograd: XX vek.
- Piko, Bettina & Judith Bak. 2006. „Children's Perception of Health and Illness: images and lay concepts in preadolescence“. *Health Education Research* 2(5): 643–653. DOI: 10.1093/her/cyl034
- Popović Nikolić, Danijela. 2017. „Bilje kao tema terenskih razgovora o tradicijskoj kulturi u Zaplanju“. U *Gora božurova. Biljni svet u tradicionalnoj kulturi Slovena*, uredila Zoja Karanović, 279–293. Udruženje Folklorista Srbije, Beograd: Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković.
- Post, Jerrold & Robert Robins. 1993. *When Illness Strikes the Leader: The Dilemma of the Captive King*. London: Yale University Press.
- Raglan, Lord. 2011. *A Study in Tradition, Myth and Drama*. London: Dover Publications.
- Sherman, Sharon & Mike Koven. 2007. „Introduction“. In *Folklore/ Cinema. Popular Film as Vernacular Culture*, edited by Sharon Sherman & Mike Koven, 10–30. Logan: Utah University Press.
- Shimazono Yosuke. 2005. *Narrative Analysis in Medical Anthropology. Doctoral Dissertation*. Oxford: Institute of Cultural and Social Anthropology.
- Sikimić, Biljana. 2013. „Savremena istraživanja dečijeg folklor“. U *Savremena srpska folkloristika I*, uredile Z. Karanović, J. Jokić, 269–281. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.

- Sims, Martha & Martine Stephens. 2005. *Living Folklore. An Introduction to the Study of People and Their Traditions*. Logan: Utah State University Press.
- Stojanović, Milena. 2009. *Uvod u teoriju žanrova*. Beograd, Pančevo: Institut za književnost i umetnost, Mali Nemo.
- Sutton-Smith, Brian. 1980. „Psychology of Childlore: The Triviality Barrier“. *Western Folklore* 29(1): 159–69. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctt46nskz.25>
- Tucker, Elizabet. 2008. *Children's Folklore*. London: Greenwood Press.
- Vučetić, Radina. 2011. „Diznizacija detinjstva i mladosti u socijalističkoj Jugoslaviji“. *Istorija 20. Veka* 3: 185–204. DOI:10.29362/ist20veka.2011.3.vuc.185–204
- Walker, Barbara. 1995. „Introduction“. In *Out of the Ordinary. Folklore and the Supernatural*, edited by Barbara Walker, 1–16. Logan, Utah: Utah State University Press
- Yann, Algan & Pierre Cahuc. 2010. „Inherited Trust and Growth In American Society“. *Economic Review*100 (1): 2060–2092. DOI: 10.1257/aer.100.5.2060
- Zipes, Jack. 1997. *Happily Ever After: Fairy Tales. Children and the Culture Industry*. London: Routledge.

Sanja Lazarević Radak
Institute for Political Studies, Belgrade, Serbia

*Tito and Children in Political Folklore 1980:
Wishes for Tito's Speedy Recovery*

In 1980 Tito's health deteriorated. The citizens of Yugoslavia followed the news about the course of his illness with apprehension and anticipation. From January to May 1980, citizens sent more than four hundred thousand messages wishing Tito a speedy recovery. Among the most numerous were children. Starting from the assumption of the closeness between political socialization, folklore and political culture in Yugoslav society, in this paper I analyze some of the basic motives present in the messages that children sent to Tito. Insight into the messages that the editors of the publication "Tito. Messages, wishes – the children of Yugoslavia" call a "vow", and in the sense of the promise that children will preserve the achievements of Yugoslav socialism, it enables the reconstruction of Yugoslav political myths and Tito's representation within children's political culture. The reconstruction of the narrative enables the recognition of the following motives: 1. Tito as a hero and a fighter against all evil; 2. Tito as a solar deity; 3. Tito as an (imaginary) friend and protector of all the children of the world. For the purposes of this paper, wishes for a speedy recovery are understood as a folklore genre, and some of the specifics of Yugoslav children's political folklore.

Key words: Josip Broz Tito, political socialization, genre, folklore, message, political myth

*Tito et les enfants dans le folklore politique en 1980:
l'exemple des souhaits de guérir*

De janvier à mai 1980, les citoyens de la République fédérative socialiste de Yougoslavie ont adressé plus de quatre cent mille messages dans lesquels ils ont souhaité la guérison à Josip Broz Tito. Plus d'un tiers de ce matériel est constitué par des messages qu'ont adressé à Tito des enfants de l'âge de cinq à douze ans. En dépit du rôle incontestable des institutions dans la socialisation politique des enfants, de l'univocité apparente du texte qui varie entre la forme d'un discours libéré, intime ou cérémoniel, les souhaits de guérison adressés à Tito (« messages, souhaits et serments ») peuvent être considérés comme un genre folklorique. C'est par la reconstruction des principaux motifs présents dans ces messages (la maladie comme une lutte entre le bien et le mal, l'enfant comme guérisseur, Tito comme le gardien d'une « enfance insouciance ») que l'on rend compte de leurs caractéristiques génériques et de leur nature folklorique.

Mots clés: Josip Broz Tito, socialisation politique, genre, folklore; message, mythe politique

Primljeno / Received: 5.04.2021

Prihvaćeno / Accepted: 5.05.2021